

НІЛ ГІЛЕВІЧ – ДАСЛЕДЧЫК НАРОДНАЙ ПЕСНІ

I. V. Казакова

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт
Мінск, Рэспубліка Беларусь
irina_sml@bk.ru*

У дакладзе разглядаецца багацце беларускага песеннага фальклору, акцэнтуюцца ўвага на спецыфічных для беларускай культуры відах песень. Аналізуецца ўклад Н. С. Гілевiча ў даследаванне беларускіх народных песень.

Ключавыя словы: беларускі фальклор; беларускія народныя песні; Н. С. Гілевiч – выдатны даследчык народных песень.

NIL GILEVICH – RESEARCHER OF FOLK SONGS

I. V. Kazakova

*Belarusian State University
Minsk, Republic of Belarus
irina_sml@bk.ru*

The report examines the richness of Belarusian song folklore, attention is focused on types of songs specific to Belarusian culture. The contribution of N. S. Gilevich in Belarusian folk songs.

Key words: Belarusian folklore; Belarusian folk songs; N. S. Gilevich – an excellent researcher of folk songs.

Беларускі народ па праву можа ганарыцца сваёй багатай спадчынай, дзе ярка адлюстраваліся яго высакародныя ідэалы, прага да плённай працы, маральная чысціня душы, здольнасць да глыбокіх пачуццяў, практычная і філасофская мудрасць, любоў да свайго роднага краю і ўсё тое лепшае, чым і для чаго жыве чалавек. Асабліва гэта тычыцца народнай песні. Нездарма кажуць, што «песня – душа народа». І гэта сапраўды так. Вясельныя і сумныя, лірычныя і жартоўныя, абрадавыя і пазаабрадавыя, заўсёды мілагучныя, прыгожыя, поўныя вялікага характа і шчырасці, беларускія песні – гэта велізарная найкаштоўнейшая энцыклапедыя жыцця нашага народа. Багатыя векавечныя традыцыі і высокаэтычная вартасць беларускай народнай песні забяспечылі ёй неўміручасць. Яна бытуе і сёння, застаючыся духоўнай павяззю пакаленняў, крыніцай радасці, творчага натхнення, сродкам далучэння да сапраўдных каштоўнасцей.

Народныя песні спяваліся ў час каляндарных і сямейных абрадаў, у час працы і адпачынку, з любой нагоды і проста «для душы». Нашы продкі віталі песняй і надыход вясны, і з'яўленне на свет новага чалавека, дзякавалі маці-зямлі за добры ўраджай, скардзіліся, выказвалі свае мары, надзеі, пажаданні, дзякавалі Богу за кожнае імгненне жыцця.

Веснавы цыкл народнага календара вельмі цікавы і разнастайны сваімі абрадамі і мноствам відаў паэзіі, функцыянальна звязанай з земляробчымі, гаспадарчымі, сямейнымі клопатамі селяніна, яго перажываннямі, уяўленнямі і ўспрыняццем навакольнага свету. Сяляне чакалі вясну, гукалі, каб паскорыць яе прыход, радаваліся, што яна «адмыкае зямліцу, выпускае травіцу на раннія лета, на буйнае жыта».

Да веснавога цыкла адносяцца песні: вяснянкі, валачобныя, велікодныя, юраўскія, траецкія (або сяміцкія), куставыя, русальныя. Да іх можна дадаць карагодныя і талочныя песні, якія выконваліся ў розныя часы веснавога цыкла.

Да летняга цыкла беларускай каляндарна-абрадавай паэзіі адносяцца купальскія, пятроўскія, жніўныя і дажынкавыя песні.

Восеньскі цыкл земляробчага календара ў беларусаў адрозніваецца ад іншых народаў больш багатай паэзіяй, што вымусіла даследчыкаў аднесці яе да нацыянальнай спецыфікі беларускага фальклору, як валачобныя і хрэсьбінныя песні. Да гэтага цыкла адносяцца завяршальныя работы земляроба на полі, якія адлюстраваліся ў восеньскіх песнях. Але дыяпазон ахопу рэчаіснасці, звязаны з гэтай парой года, значна шырэйшы: апрача песень ярынных, ільняных і канапляных, якія прымяркоўваліся да ўборкі яравых культур, а таксама да збору ягад, грыбоў, арэхаў, да гэтага цыкла адносяцца песні, у якіх адлюстроўваецца перадшлюбная і сямейная тэматыка, што абумоўлена павелічэннем у гэты час вяселляў. Часам да восеньскіх адносяць і пастуховыя песні, але ж гэтыя песні выконваюцца і вясной, і летам.

Пры калядаванні і шчадраванні гурты калядоўшчыкаў хадзілі па вёсцы ад хаты да хаты і пад акном або ў хаце спявалі велічальныя песні і ў заключэнне прасілі або патрабавалі дароў. Тыповая калядная песня мела зачын, у якім паведамлялася аб прыходзе ў хату каляды, галоўную частку – велічанне гаспадара і членаў сям’і (нярэдка ў асобных песнях), пажаданне дабрабыту і шчасця, і заключную частку, у якой часам пералічваліся дары, запатрабаваныя калядоўшчыкамі. Галоўная частка вылучалася паэтычным характам ідэалізацыі гаспадароў і іх хаты, гаспадаркі, часцей за ўсё занадта гіпербалізаванай.

Да спецыфічных з’яў беларускага фальклору адносіцца радзільная паэзія. Хрэсьбінныя песні (назва гэта ўмоўная, таму што яны паходзяць з далёкага мінулага, яшчэ з дахрысціянскіх часоў) можна ўмоўна падзяліць на некалькі груп: велічальныя, жартоўныя і застольна-бяседныя. Аднак трэба мець на ўвазе, што жартоўнай можа быць і велічальная, і беседная хрэсьбінная песня. Можна таксама вылучыць асобна песні-пажаданні да нованароджанага.

Увесь вясельны абрад на кожным сваім этапе напоўнены песнямі. Песні амаль ва ўсіх старажытных абрадах (асабліва ў вясельных) часта маюць магічны сэнс. Вера ў магічную сілу слова (і спеву) вядома з даўніх часоў у многіх народаў свету. У вясельных песнях праслаўляюцца маладыя, гучыць пажаданне ім шчасця, здароўя, дабрабыту, нараджэння здаровых дзяцей. Людзі верылі, што калі бедных і непрыгожых у песнях называюць прыгожымі і багатымі, то так і будзе на самай справе. Маладых у песнях часта называюць «князем з княгіняю», «баярынам з баярыняй»; тым самым падкрэсліваецца і выключнае іх становішча ў гэты адзіны ў жыцці дзень і гучыць спадзяванне на тое, што жыць яны будуць у дабрабыце, як сапраўдныя баяры і князі.

У пазаабрадавых песнях даследчыкі вылучаюць песні пра каханне, сямейна-бытавыя і сацыяльна-бытавыя. Асаблівай змястоўнасцю, лірызмам, прыгажосцю і пяшчотай характарызуюцца беларускія народныя песні пра каханне.

«Мінаюць і аддаляюцца дзесяцігоддзі, змяняюцца эпохі, чалавецтва выходзіць на ўсё больш высокія рубяжы навукова-тэхнічнага прагрэсу, а складзеныя сто ці, можа, і дзвесце гадоў назад гранічна простыя радкі пра каханне не старэюць, не трацяць актуальнасці і наўздзіў патрапляюць сваім эмацыянальным ладам і настроем адгукнуцца на самыя патаемныя зрухі ў жыцці сучаснага чалавека» [1, с. 91], – адзначыў Н. С. Гілевіч.

Галоўныя героі любоўных песень – дзяўчына і хлопец. Вобраз дзяўчыны, увасоблены народам, паўстае ў надзвычайным паэтычным харакце: яна надзяляецца здольнасцю на глыбокія пачуцці, вызначаецца вернасцю ў каханні, маральнай чысцінёй, высакароднасцю, сумленнасцю, працавітасцю. Даверлівая і справядлівая ва ўзаемаадносінах да каханага, яна часам сустракаецца з ашуканствам і здрадай, што выразна раскрываецца ў шэрагу беларускіх песень.

Розныя гістарычныя эпохі адбіліся на змесце песень пра каханне: у іх адлюстравалася становішча дзяўчыны і хлопца, іх залежнасць ад волі паноў-прыгоннікаў і бацькоў у часы прыгоннага ладу, адносная свабода ў каханні і шлюбе ў наступныя гады.

Мастацкая чароўнасць вобразаў, чысціня пачуццяў закаханых абмалёўваецца яркімі фарбамі, супастаўленнямі з прыроднымі з’явамі, маляўнічымі карцінамі пейзажу, якія садзейнічаюць больш глыбокаму адлюстраванню перажыванняў герояў. Як і ў іншых народных песнях, тут шырока выкарыстоўваецца псіхалагічны паралелізм, персаніфікацыя.

Выдатным даследчыкам беларускіх народных песень быў Ніл Сымонавіч Гілевіч. Ён прысвяціў гэтаму шмат навуковых прац: «Наша родная песня» (1968), «З клопатам пра песні народа» (1970), «Песні сямі вёсак» (1973), «Песні народных свят і абрадаў» (1974), «Лірычныя песні. Беларускі фальклор у сучасных запісах» (1976) і інш.

У кнізе «З клопатам пра песні народа» даецца нарыс гісторыі збірання і вывучэння беларускіх народных песень. Як слушна адзначала даследчыца беларускага фальклору Л. К. Тарасюк, гэта было адно з першых даследаванняў у беларускай фалькларыстыцы, дзе называліся імёны і працы таленавітых збіральнікаў народнай спадчыны з канца XVIII і да сярэдзіны XX ст. Н. С. Гілевіч рознабакова даследаваў паэтыку беларускіх народных песень. У кнізе «Паэтыка беларускай народнай лірыкі» (1975) аналізуюцца вобразна-выяўленчыя сродкі народнай песні (эпітэт, вобразны паралелізм, параўнанне, сімволіка, увасабленне, метафара, алегорыя, метанімія, гіпербала і літота, іронія), інтанацыйна-сіntaxічная сістэма народна-песеннай мовы (паўтор, зваротак, інверсія і інш.), гукапіс і рыфма ў народнай песні. Такі аналіз паэтыкі народнай песні на той час упершыню ў гісторыі беларускай фалькларыстыкі быў прадметам спецыяльнага даследавання.

Некалькім пакаленням студэнтаў філалагічнага факультэта БДУ пашанцавала слухаць лекцыі Ніла Сымонавіча Гілевіча па беларускім фальклору. Выдатны паэт, глыбокі навуковец, выбітны выкладчык, чалавек, шчыра адданы свайму народу, руплівы захавальнік лепшых традыцый культуры, сапраўдны патрыёт, ён назаўсёды будзе прыкладам для маладых даследчыкаў, навукоўцаў, выкладчыкаў нашай альма-матар.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Гілевіч Н. С. Лірычныя песні / уклад. і рэдакцыя Н. С. Гілевіча. – Мінск: БДУ імя У. І. Леніна, 1976. – 461 с.

УДК 821.161.3.09:81'42

ПАЭТЫЧНЫЯ ФОРМУЛЫ МУДРАСЦІ НІЛА ГІЛЕВІЧА

I. I. Navaseltseva

*Беларускі дзяржаўны эканамічны ўніверсітэт
Мінск, Рэспубліка Беларусь
navaseltsava.i@gmail.com*

У артыкуле аналізуюцца семантычныя, структурныя і функцыянальныя асаблівасці афарызмаў Ніла Гілевіча. Індывідуальна-аўтарскія афарызмы Ніла Гілевіча вызначаюцца сілай эстэтычнага ўздзеяння і патэнцыяльнай узнаўляльнасцю, адлюстроўваюць маральныя і сацыякультурныя каштоўнасці паэта як моўнай асобы.

Ключавыя словы: афарызм; семантыка; структура; моўная асоба; прагматыка.

FORMULAS OF WISDOM IN THE POETRY OF NIL GILEVICH

I. I. Novoseltseva

*Belarusian State Economic University
Minsk, Republic of Belarus
navaseltsava.i@gmail.com*

The article analyzes the structural, semantic and functional features of Nil Gilevich aphorisms. The individual authors of Nil Gilevich aphorisms have the power of aesthetic impact and potential reproducibility; reflect the moral and sociocultural values of the poet as a language personality.

Key words: aphorism; semantics; structure; language personality; pragmatics.